

УДК 159.923:327(075); 008 /316.6/ 327/ 339

Смук Оксана Тарасівна

кандидат психологічних наук, доцент
кафедра соціології і соціальної роботи

ДВНЗ «Ужгородський національний університет», м.Ужгород, Україна

ІНКУЛЬТУРАЦІЯ ТА ФОРМУВАННЯ ЕТНОНАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ УКРАЇНЦЯ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Формування національної ідентичності в умовах глобалізації є надзвичайно складним і суперечливим процесом в усіх сферах життєдіяльності – економічній, політичній, фінансовій, екзистенційній, психологічній. В умовах глобалізації народам стає все важче зберегти власну самобутність та ідентичність. Ми стаємо свідками процесу розмиву культурно-національної ідентичності народів, втрати ними своїх цінностей, які замінюються новими, що є продуктами глобалізаційних впливів і тенденцій.

Ключові слова: Україна, глобалізація, експансія, культура, ідентичність, самоідентифікація.

Вступ. Питання культурної ідентичності є актуальним для сучасного українського суспільства, оскільки в умовах незалежності і розбудови державності виникла проблема вибору шляхів подальшого розвитку і визначення місця України у системі міжнародних відносин. В умовах глобалізації народам стає все важче зберегти власну самобутність та ідентичність. Ми стаємо свідками процесу розмиву культурно-національної ідентичності народів, втрати ними своїх цінностей, які замінюються новими, що є продуктами глобалізаційних впливів і тенденцій.

Дослідження місця і ролі України в глобалізаційних умовах сучасності визначається особливою актуальністю тому, що на нинішньому етапі глобалізаційного розвитку світової цивілізації різні країни світу, в тій чи іншій мірі, переживають процеси трансформації всіх сфер людського життя; на початку ХХІ століття Україна зіткнулася з низкою економічних, політичних, соціальних, культурних проблем, серед яких особливе місце займають соціоантропологічні, соціоекономічні, соціокультурні проблеми; визначальним напрямом глобалізаційних зрушень є всеохоплююча інтеграція та інформаційно-комунікаційна революція, які створюють об'єктивні передумови як для об'єднання людства, так і для його роз'єднання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема глобалізації є ще малодослідженою і потребує аналізу тенденцій глобалізації, виявлення проблем глобалізації в межах сучасного українського суспільства, шляхів підвищення ефективності суспільства та соціально-орієнтованого управління; добробуту населення на основі прискореного розвитку соціо-економічної сфери та модернізації українського суспільства з метою включення його до загальнопланетарних процесів. В даній площині істотний вклад у розробку даного напрямку внесли праці Р.Арона, Д.Белла, З.Бжезинського, О.Тоффлера, Р.Робертсона, І.Валлерстайна, Е.Гідденса, М.Кастельса, Ф.Фукуями, М.Уотерса, С.Гантінгтона; українських вчених – В.Андрушенка, В.Беха, Є.Бистрицького, В.Волинки, В.Воронкової, В.Горського, В.Ляха, С.Кримського, М.Михальченка, М.Поповича, В.Табачковського, В.Пазенка, М.Степико. Дискурс глобалізації в суспільних науках виникає в середині 1980-х років, коли це поняття став розробляти і популяризувати Р. Робертсон. З кінця 1980-х років більшість досліджень теорії змін було зосереджено на новому генеральному напрямку – розробці теорій глобалізації. 1990 року виходить програмний збірник статей «Глобальна культура», у якому опубліковано роботи провідних теоретиків цієї проблеми М.Арчера, І.Валлерстайна, Р.Робертсона, М.Фезерстоуна, Б.Тернера та інших. З цього часу

одна за одною з'являються фундаментальні монографії про глобалізацію Л.Склера, Р.Робертсона, О.Іанні, М.Уотерса, У.Бека та інших дослідників.

Виклад основного матеріалу. На початку ХХІ століття світ переживає певний критичний період, який визначають як «точку біфуркації», «перехідний вік», епоха невизначеності тощо. Нинішня глобалізація, з одного боку, уніфікує соціальний простір, а з другого – веде до чіткішої стратифікації світової спільноти. Формується система, що складається з країн «ядра» глобалізації та країн «периферії» глобалізації. Одним із важливих чинників у цьому питанні постає географічне положення України, а саме її розташування на перетині двох макрорегіонів Східної та Західної, що породжує дискусії з приводу культурно-історичних орієнтирів для українського народу. Україна, сприймається, як носій цінностей, є своєрідним посередником у міжкультурних контактах Сходу і Заходу. На жаль, Україна не є суб'єктом глобалізації і належить в цьому аспекті до периферійних держав [2].

Формування національної ідентичності в умовах глобалізації є надзвичайно складним і суперечливим процесом в усіх сферах життєдіяльності – економічній, політичній, фінансовій, екзистенційній, психологічній. Ідентичність – це усвідомлення індивідом своєї належності до певної культурної спільноти, групи людей, яка надає їй суб'єктові соціально значущий комплекс цінностей, символів і традицій. Кожна людина чи колектив є носієм ідентичності, які визначають їх місце та орієнтації в соціальній структурі, певні норми соціальної поведінки. Найпоширенішим видом і формою національної ідентичності є етнічна ідентичність, одна з форм колективної солідарності, що ґрунтується на системі культурно-символічних ознак, усвідомлюваних в процесі етнічної самоідентифікації. Самоідентифікація формує суб'єктивний статус (етнічну ідентичність), який може не збігатися з об'єктивним статусом етнічної належності [3;4]. Під національною ідентичністю розуміється суб'єктивне почуття і одночасно об'єктивна якість самототожності індивіда з нацією, виявлення цілісності індивідуального «Я», що сумісне з вірою індивіда в тотожність того чи іншого образу світу і людини.

Будучи життєвим стрижнем особистості і головним індикатором психологічної соціальної рівноваги, національна ідентичність означає: 1) внутрішню тотожність суб'єктів в процесі сприйняття ними образу глобалізованого світу, пов'язаного з розвитком процесів глобалізації, відчуття стійкості і безперервності свого «Я» в просторі і часу; 2) включення в людську спільноту і тотожність особистісного і соціально-сприйнятого типу світогляду в суспільстві; 3) формування «Его-ідентичності» як норми

індивідуального психічного розвитку і душевного здоров'я (особистісна ідентичність); 4) формування групової чи колективної ідентичності як ознаки належності індивідуального буття до певної спільноти; 5) відчуття певного сегменту історії (психоісторична ідентичність); 6) набуття екзистенційної стійкості (екзистенційна ідентичність) [3].

Відомий дослідник проблеми ідентичності, Ерік Еріксон, стверджує, що ідентичність є інтегральною характеристикою людської особистості, а формування ідентичності – ключовий процес у розвитку особистості. Розрізняються позитивні і негативні ідентичності. Закріпленню негативної ідентичності (злочинець, маргінал, тощо) індивіда може сприяти практика «навішування ярликів», спеціальний або груповий тиск. Можлива втрата індивідом ідентичності, пов'язана або з віковими психологічними кризами, або з швидкими змінами в соціокультурному середовищі. Втрата ідентичності проявляється в таких явищах, як відчуження, деперсоналізація, аномія, маргіналізація, психічні патології, рольові конфлікти, девіантна поведінка. Культурна ідентичність – це складний суспільний феномен, процес отождення себе з конкретною культурою. Проблема ідентичності або самовизначення під ношею глобалізації стосується як окремого індивіда, так і певного етносу, народу, державності. Культурна ідентичність як наслідок інкультурації є найважливішим процесом кожної спільноти.

Індивід, будучи соціальною істотою, змушений рахуватися зі стилем життя, манерами спілкування, особливостями мови, моди тощо, з тим, що в конкретному соціумі прийнято називати своїм і престижним. Отже, щоб показати іншим власну значущість він змушений рахуватися й приймати моделі, стандарти ставлення до світу його соціального оточення, в якому перебуває. Для сучасної людини проблема полягає в тому, чи здатна пересічна людина, в умовах, де поведінку диктують, так звані, публічні авторитети, де масова культура нав'язує свої смаки і стандарти, зберегти незалежність внутрішнього світу зі своїми цінностями, тобто свою культурну ідентичність.

Є незаперечним фактом, що сучасне масове суспільство, культивуючи заміники культури, моралі, спілкування, мови на місце культурних цінностей, поставило зручні штампи взаємин: рольове замість інтимно-особистісного спілкування, престижно-рольову поведінку, стандарти маскультури, яка ґрунтується на примітивних інстинктах. Нині українці все частіше орієнтуються на якісні параметри життя – на високий рівень особистого споживання. Нам нав'язують, що саме у житті найголовніше, у чому полягає мета і сенс. Тому пересічна людина перестає бути собою, її існування зведене до соціального функціонування [8].

Під тиском глобалізації український культурний генотип поступово змінюється: матеріальне абсолютизується, культура перетворюється на прислужницю бізнес-еліти, вилучається національний складник, прищеплюється етика «безчуттєвої корисності» та соціального автоматизму. Для української культури характерне домінування ретроспективно-етнічних, фольклорних форм, відсутність елітарності, суспільству потрібна справжня еліта, а не та, яка незрозуміло звідки взялась і сама себе титулувала; нерозвинутість урбаністичних художніх форм які займають позиції «андеграунда»; консерватизм; замкнутість молоді української літератури на власних проблемах, відстороненість від глобальних процесів. З причин низького життєвого рівня, в умовах тотальної комерціалізації всіх сфер життя, від-

бувається відторгнення основної маси населення від культури, освіти, духовних цінностей [8].

Як наслідок процесу інкультурації – простежуємо духовну аномію, що призводить до духовного здичавіння та всеруйнівного цинізму. Кланова приватизація, безсоромне захоплення власності, дикий капіталізм розчавили надії людей на справедливу Україну. Нині в Україні, на жаль, спостерігається тенденція, коли для більшості молодих українців притаманний брак етнокультурної чи національної самоідентифікації, вони перестають сприймати себе як українців, втрачають свою українськість. Українська національна культура (традиції, звичаї, обряди, фольклор) більшістю молодих людей сприймається як анахронізм. Відсутність в українській молоді національної самоідентифікації якраз і призводить до легшого проникнення вестернізованих цінностей у молодіжне середовище. Наше суспільство є пасивним споживачем культурних, ідеологічних послань, створених іншими культурами, іншими державами, що згубно впливає і на економіку України, і на культуру та національну ідентичність її громадян. Розвиток українського суспільства підпорядкований загальним закономірностям розвитку сучасної світової системи. Саме тому в умовах надзвичайного зростання зовнішніх впливів на економічне, соціальне, культурне і політичне життя українського суспільства, проблема впливу глобальних процесів постає центральним питанням виживання.

Маємо ситуацію, яку відомий науковець ХХ століття Дмитро Чижевський охарактеризував як «неповна нація, неповна література, неповна культура...» [7, с.202]. Нинішня глобалізація – це універсальне поширення однорідних культурних взірців і поступове створення єдиної глобальної системи економіки й соціального управління, що відбувається через абстрагування від національних традицій і національних особливостей.

За словами О. Білоруса, вплив нової реальності, що виникає під тиском глобалізації, має потужний, навіть шокуючий політичний ефект, оскільки вимагає визначити ставлення до засад і динаміки глобалізації та виробити стратегію поведінки відповідно до її парадоксів і викликів [1].

Підсумовуючи все вищезазначене, маємо наголосити на тому, що історична перспектива сучасної України багато в чому залежить від того, наскільки ми, українці, збережемо власну самобутність, обумовлену нашим етногенезом, і наскільки зможемо протистояти нівелюючому впливу прогресуючої глобалізації. Глобалізація суперечить одному з найістотніших принципів організації природи і людського суспільства – принципу поліморфізму і тому не буде сприяти загальному розвитку людства в цілому та України.

Висновки. Етнонаціональна ідентичність є вирішальною і ключовою в формуванні культури етнонаціонального буття в умовах культурної глобалізації. Сучасний інформаційний потік, який не можна ні з чим порівняти і який не має аналогів за силою впливу на світове співтовариство й характеризується всепроникаючою здатністю, пов'язаний передовсім, з небувалим розвитком знакової продукції, появою нових інформаційних технологій, удосконаленням і збільшенням кількості засобів масової інформатизації. Створення глобального культурно-інформаційного простору та комунікативної мережі, яка є «становим хребтом сучасної цивілізації» (Е.Сміт), і порадила феномен інформаційного суспільства, яке характеризується автономізацією сучасного суспільства, розширенням ступеня суспільства

Складність сучасної культурної ситуації проявля-

ється її суперечністю: швидкість перебігу глобалізаційних процесів та становлення інформаційного суспільства поєднується із сплеском національних культур та усвідомлення локальності цивілізацій. Така ситуація в сучасній культурі, без сумніву, впливає на буття людини, функціонування системи цінностей, існування смислових орієнтирів у культурі, а включеність до цього процесу глобальних технологій, яке можемо спостерігати останнім часом, посилює цей вплив і ставить нові соціокультурні виклики перед людиною та її культурною ідентичністю.

Безперечно, у ході глобалізації втрачаються величезні поклади культурної пам'яті та знань. Але зане-

пад культур не є характеристикою тільки сьогодення. Вражає не це, а швидкість, з якою це відбувається у глобальну епоху. Врешті-решт, кількість цих змін зможе і якісно змінити культурне лице світу та уодноманітнити не лише культурні пропозиції, але і культурні розв'язки завдань, що неминуче поставатимуть перед людством, а це саме по собі є небезпечним.

Питання культурної ідентичності є актуальним для сучасного українського суспільства, оскільки в умовах незалежності і розбудови державності виникла проблема вибору шляхів подальшого розвитку і визначення місця України у системі міжнародних відносин.

Список використаної літератури

1. Білорус О.Г. Глобалізація і безпека розвитку / Олег Григорович Білорус. – К. : КНЕУ, 2001. – 733 с.
2. Зажигаєв Б.В. Україна на перехресті глобальної політики – Ч. 1: Україна та європейська система сучасних міжнародних відносин // Проблеми міжнародних відносин: [зб. наук. праць / наук. ред. Некряч А.І. та ін.]; вип. 1. – К.: КиМУ, 2010. — С. 76–90.
3. Наконечний В. М. Світовеукраїнство в сучаснихглобалізаційнихпроцесах // Проблеми міжнародних відносин: [зб. наук. праць / наук. ред. Канцелярук Б.І. та ін.]; вип. 2. – К.: КиМУ, 2011. — С. 164– 179.
4. Самойлов О.Ф. Цивілізаційно-культурний аспект аналізу глобалізаційних процесів // Проблеми міжнародних відносин: [зб. наук. праць / наук. ред. Канцелярук Б.І. та ін.]; вип. 2. – К.: КиМУ, 2011. – С.205–219.
5. Тоффлер Э. Шокбудущего / ЭлвинТоффлер. – М.: АСТ, 2008. – 560 с.
6. Фукуяма Ф. Конец истории и последний человек / ФрэнсисФукуяма. – М.: Ермак, 2004. – 588 с.
7. Чижевський Д.І. Культурно-історичні епохи / ДмитроІвановичЧижевський. – К.: Смолоскип, 2002. – 300 с.
8. Український інститут соціальних досліджень ім. О. Яременка [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.uisr.org.ua/monitoring>

Смук Оксана

кандидат психологических наук, доцент
кафедра социологии и социальной работы
ДВНЗ Ужгородский национальный университет, Ужгород, Украина

ИНКУЛЬТУРАЦИЯ И ФОРМИРОВАНИЯ ЭТНОНАЦИОНАЛЬНОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ УКРАИНЦА В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ

Формирование национальной идентичности в условиях глобализации является чрезвычайно сложным и противоречивым процессом во всех сферах жизнедеятельности – экономической, политической, финансовой, экзистенциальном, психологическом. В условиях глобализации народам становится все труднее сохранять собственную самобытность и идентичность. Мы становимся свидетелями процесса размыва культурно-национальной идентичности народов, утраты ими своих ценностей, которые заменяются новыми, что является продуктами глобализационных влияний и тенденций.

Ключевые слова: Украина, глобализация, экспансия, культура, идентичность, самоидентификация.

Smuk Oksana

Candidate of Psychological Sciences, Ph.D., Assistant Professor
Department of Sociology and Social Work
State Higher Educational Establishment «Uzhhorod National University»
Uzhhorod, Ukraine

INCULTURATION AND FORMATION OF ETHNIC-NATIONAL IDENTITY OF THE UKRAINIANS IN CONDITIONS OF GLOBALIZATION

This article examines the peculiarities of contemporary globalization processes and the attempt of analysis of place of Ukraine in them is done. In the article the analysis of conceptual principles of steady social development is given in the conditions of globalization; it is marked in particular, that social development is related to ethnonationalism, that an ethnonational identity pours in on steady social development, that these two processes are mutual bounded; basic ways and directions of forming of conception of steady social development are determined in the conditions of globalization.

Key words: Ukraine, globalization, expansion, culture, identity, self-identification.